

ESTI NSV HARIDUSMINISTRIUM

*Seda on alust
sestusaini. Programmi
ei ole veel koostatud
märts 1975*

1976. a. märts

1976. a. märts

L.S.

Üldharidusliku kooli algklasside kunsti-
ja tööõpetuse katseprogrammi
projekt

(I - III kl.)

Tallinn

1972, a,

I. S E L E T U S K I R I

A. Sissejuhatus

Käesolev katseklasside programm on mõeldud kasutamiseks ja eksperimendi läbiviimiseks nendele õpetajatele, kes võtavad osa ENSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi poolt korraldatavast 3-aastasest algklasside kunsti- ja tööõpetuse katseklasside kaugõppe kursusest. Nende - peamiselt erialase ettevalmistusega ja vilumusega - õpetajate töökogemustest peab siis hiljem välja kujunema selline mudel - programm, mida suudavad rakendada ka kunstilise ja polütehnilise haridust^{ga} õpetajad.

Vastavalt Eesti NSV haridusministri käskkirjale nr. 142, 17.septembrist 1971.a., töötab praegu peaaegu igas vabariigi rajoonis ja suuremas linnas katseklasse, mille juhendajad võtavad süstemaatiliselts osa õpetajate täiendusinstituudi vastavast kursusest, püüavad rakendada siin õpitud töövõimalusi osa katseklassi tingimustes ja annavad aru oma juhendamistulemustest õpilastööde metoodiliste näidismappidega. Laste tööst koostatud töö- ja õppeülesannete metoodilisi järjestusmappe hinnatakse ja paremaid nendest t^utvustatakse kaaskursantidele. Õpetajate täiendusⁱnstituudi poolt väljatöötatud ja kunstiõpetuse^s üle vabariigi kehtestatud õpilastööde metoodilisi järjestusmappe, mida märgistatakse ühtse süsteemi järgi (vt. "Nõukogude Kool", 1970, nr. 2 lk. 100), kasutatakse ka siin vastavate täiendustega.

Nendest eksperimentidest vastavalt maa ja linna tingimustele kooruvadki välja töövõimalused, mida julgeme hiljem soovitada ka teistele õpetajatele.

Kunsti- ja tööõpetuse eesmärkide ja ülesannete sugulus algklassides ning nende õppeainete vahelise kooskõlastatud töö vajadus on leitud pedagoogilises kirjanduses korduvalt rõhutamist. Tänapäeval, tehnilise esteetika ja tööstuskunsti aina uute edusammude ajal, ajal, millal esteetiline kasvatus taotleb arendada esteetilist suhtumist kogu tegelikkuses, hakkab puhtutilitaarse tööõpetuse mõiste juba anakronismiks muutuma. Katsekoolide töö- ja kunstiõpetuses ongi praktiline ja esteetiline liidetud ühtseks orgaaniliseks tervikuks ühtse õppeaine näol.

Kunsti- ja tööõpetuse seostamine ühtseks õppeaineks on vajalik mõlema õppeaine huvides, selle eesmärgiks on:

1. Kaotada töö- ja kunstiõpetuse vaheline dubleerimine.

Milline senistes programmides esineb (^{maa}teostatilisi ja dekoratiivseid kompositsioone tehakse nii ühes kui teises õppeaines).

2. Tõsta tööõpetuse esteetilist kvaliteeti ja loomingulist aspekti.

3. Tõsta voolimise kui vormitunde arendamise olulise lõigu osatähtsust, seostades ta kujutamissootuse- ja disaini^{x)}

x) disain - tööstus ja kujunduskunst

aluste õppimisega.

4. Laiendada töökultuuri mõistet, seostades seda mitte ainult puhtuse, korra, järjekindluse ja üldse ratsionaalsuse nõuetega, vaid ka tööseaduse funktsionaalse täiuslikkuse ja esteetilisuse mõistetega, milleta ei ole mõeldav kommunistliku ühiskonna töökultuuri areng.

5. Kahe õppeaine liitmine kaudu laiendatakse kunstiõpetuse haaret seostades teda tihedamalt tarbekunsti- ja tehnikaalase loominguga. Saavutatav laiahaardelisus avard^a õpilase silma-ringi, maitset ja loomingulist diapasooni, sest tööstus-tehnili-ses ja kunstilises loomingus valitsevad osalt üldolemuselt samad seaduspärasused. On ju iga looming seotud teatud eesmärkidest ja tegelikkuse tunnetusest lähtuva loova fantaasiaga, mis häälesta-tuna emotsionaalselt ja seostatuna mänguliste elementidega ning esteetilise suunitlusega on I - III klassi lastele SÜGAVALT haarav.

6. Sellise liitõppeaine laiahaardelisus mõjustab laste emotsionaalse vastuvõtlikkuse ulatust ning sise/maailma rohkust, aitab kasvatada harmooniliselt arenenud kommunistliku ühiskonna kodanikku.

7. Kunsti- ja tööõpetuse peab kasvatama lapse loomingu-list algatusvõimet kõige laiemas mõttes. Siit lähtugu huvi mitte ainult kujutava, tarbekunsti, arhitektuuri ja disaini, vaid ka igasuguse tehnilise loomingu vastu, siit saab alguse aktiivse ühiskondlike ^{malükkme} kujundamiⁿne üldse vastavalt lapse sünnipärastele kalduvustele.

8. See õppeaine peab olema jõukohane ja huvipakkuv kõigile õpilastele, ka neile, kelle loomingulised võimed on keskpärased. Sellise kunsti- ja tööõpetuse ülesandeks olgu ka võimaluste piires laste eelduste diagnoosimise kujutavaks, konstruktiivseks või puht manuaalseks tegevuseks vastavalt nende temperamendile. "Olulise riikliku tähtsusega ülesanne on selgitada, milleks iga inimene on kõige enam võimeline, mil viisil on võimalik saavutada kõigi inimeste võimete arendamist, luua igale kodanikule tingimused, et ta suudaks anda kodumaale oma võimete maksimumi" x)

9. Peame meeles seda, et ühendatud kunsti- ja tööõpetuses ei tohi prevaleerida loominguta manuaalne käsitöö. Siinjuures ei tohi me aga unustada seda, et nõukogude esteetika eeldab ka sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku etnograafilise kunsti edasiarendamist ja rahvuslike traditsioonide säilitamist, mis nõuab sageli ka antud eeskujude arvestamist ja laimatut töövõtete tundmaõppimist juba algõpetuses.

10. Kujundiline nägemine, abstraktne ja assotiativne mõtlemine ning fantaasia, mida V.I. Lenin pidas suure väärtusega inimomadusteks, on võrdsel määral hädatarvilikud ümbritseva maailma tunnetamisel ja ümberkujundamisel. Sellel pinnal on võimalik läheneda teaduse ja kunsti ühtsusele nii teoorias kui ka praktikas.

x) В.А.Крутецкий, Развитие ленинских идей в Советской психологии способностей (Доклад на симпозиуме для Советских и Итальянских деятелей по художественному воспитанию. Москва, 1970г. - разоб-
ноженная рукопись)

Loetletud eesmärkide poole pürgimiseks koostatud katseklasside õppeprogramm on vaid miinimum-direktiiv, mille õppeülesanded on selgelt piiritletud, tööülesanded aga vabamad. Iga õpetaja peab olema pedagoogiliselt loov isiksus, kes otsib pidevalt uusi ja efektiivsemaid teid kunsti- ja tööõpetuse eesmärkide paremaks saavutamiseks algõppetuses.

B. Õppeplaan I - III klassini

Kunsti- ja tööõpetuse tundide jaotus

Kunsti- ja tööõpetuse alaliik	I	II	III	Kokku
1) Kujutamissoõpetus	24	23	20	67
2) Kompositsiooniõpetus	24	24	22	70
3) Konstrueerimisõpetus	22	22	24	68
4) Materjalide ja tehnikate õpetus	24	23	23	70
5) Aia- ja kodukujunduse, tootlustamise ja korras- tustööd	11	13	16	60
	105	105	105	315

1) Kujutamissoõpetuse tundide jaotus^{x)}

Töö alaliik	I	II	III	Kokku
Inimese kujutamine	8	8	6	22
Loomade kujutamine	8	7	6	21
Loodusvormide kujutamine	3	3	3	9
Tehisvormide kujutamine	2	2	3	7
Käe- ja silmaharjutused	3	3	2	8
	24	23	20	67

x) Kujutamissoõpetuse alaliikide tutvustamine võib toimuda ka teatud osana kompositsiooniõpetuse tunnist. Selles tabelis on antud vaid vastava õppeülesande ligikaudne üldmaht.

Näiteks käe- ja silmaharjutusi tehakse 3-10 minutit vältel ükskõik millise õppeülesande juures vastavalt vajadustele.

2) Kompositsiooniõpetuse tundide jaotus

Töö alaliik	I	II	III	Kokku
Temaatilised tööd	12	12	10	34
Dekoratiivsed tööd	6	6	6	18
Värvuseõpetus	4	4	4	12
Graafika kompositsioon	2	2	2	6
	24	24	22	70

3) Konstrueerimisõpetuse tundide jaotus

Töö alaliik	I	II	III	Kokku
Sepitsemistööd looduslikust materjalist	5	4	2	11
Konstrueerimine karpidest, pudelitest, traadist, metalli- jäätmetest	6	5	5	16
Vormimine paberist ja papist	4	4	4	12
Tekstiili modelleerimine	4	5	5	14
Konstrueerimine puitelementi- dest (tikud, puidutükid)	—	—	4	4
Töö konstruktorikarpidega	3	4	4	21
	22	22	24	68

4) Materjalide ja tehnikate õpetus

Töö alaliik	I	II	III	Kokku
Tekstuuri- ja faktuuriõpetus	10	10	8	28
Tekstiilitööd	6	6	8	20
Graafilise punkti ja joone õpetus	4	3	3	10
Graafilised ja paljundustehnikad	4	4	4	12
	24	23	23	70

5) Aia- ja kodukujunduse, toitlustamise ja korrastustööd

Töö alaliik	I	II	III	Kokku
Aiakujunduslikud tööd	3	3	4	10
Kodukujunduslikud tööd	3	3	4	10
Loodus ja kodu - "ikebana"	2	4	4	10
Toitlustamistööd	3	3	4	10
	11	13	16	40

Märkus: Vestlusi kunsti-, tehnika- ja disainiloomingust ning kodukultuurist viiakse läbi vajaduse korral vastavates töötundides kuni 10 - 15 minuti vältel

I. Kujutamisõpetus

Arvestades 7-9 aastaste laste omadust hingestada ümbritsevaid esemeid ja suhtuda neisse kui mänguasjadesse, on üles ehitatud ka õpetus kujutamisest. Seega alustatakse ümbritseva maailma edasiandmist inimese ja loomafiguuride valmistamisest^{est} peamiselt kujutluse ja mälu järgi.

Kuna kujutamisõpetus vastavalt selle programmi põhisuunale teenib ühelt poolt kunstitunnetusliku iseloomuga temaatilis-loomingulist kunstikasvatust ja teiselt poolt loovusliku disaini ja konstruktsioonide sepitsemist ning töökasvatust, siis kasutatakse siin süsteemipärases metoodilises seoses voolimist, paberirebimistöid, maalimist ja joonistamist. Nii püütakse kõigepealt figuuri edasi anda kolmemõõtmelisena (voolimine), siis kantakse ta tasapinnale (paberirebimistöö, värvilaigust lähtuv pintslevõrk) ja seejärel kujutatakse uuestiⁱ mahulisena (loodusliku materjali, metallijäätmete ja tekstiili modelleerimine).

Seega on kujutamisõpetus kõige enam seotud kujundamise ning kompositsiooniõpetusega ja sageli on raske vahet teha, kus lõpeb kujutamisõpetus ning algab materjalide ja tehnikate tundmaõppimine. kompositsiooniõpetus lõõi tehniline modelleerimine.

Selleks, et lapsed saaksid töös on emotsioone graafiliselt paremini edasi anda, tuleb suunata neid kõigepealt figuuride kujutamisele liikumisasendites.

Näiteks me voolime jooksvat kassi. Püüame kõigepealt edasi anda tema iseloomulikud tunnused: pikk keha, lühike kael

ja ümmargune pea, madalad jalad ja pikk saba. Edasi püüame teda kujutada juba tasapinnal. Selleks rebime paberist välja tema üksikute kehaosade iseloomuliku kuju juba voolingu järgi. Et kujutav siluett taustpaberist paremini eralduks, võiksid mõlemad paberid olla värvilised, kuid heletumeduselt kontrastsed. Edasi püüdke õpetaja ergutada last sellele, et see püüaks leida soovitatavale liikumisasendile võimalikult iseloomuliku poosi. Selle järel tuleks kleepida kujutis taustpaberi külge. Alles taolisele eeltööle järgneb pintslivisandite tegemine kattevärviga (guašš, tempera), kus lähtutakse paberirebimistöös saadud üksikute kehaosade kujust, mida püütakse nüüd värvilaigust lähtuva siluettina edasi anda. Tuleks jälgida seda, et laps pintslividsandi valmistamisel peaks silmas silueti iseloomulikku üldkuju, mitte seda ümbritsevat kontuuri. Niisugust vaatamisviisi tuleks tutvustada ka siis, kui kujutamisel lähtutakse kontuurjoonest. Tähendab: tuleb õppida vaatama esmalt seda, mis on joonte vahel, ja alles siis seda, milliseks teha kontuurjoon ise (silueti piirdejoon). Hiljem võib niiviisi saadud figuurile anda teda iseloomustavaid tunnuseid värvimise või punkti ja joone põhimõtte kasutamisega. Selliselt saadud kassi siluetist võib vastavate tunnuste lisamisega saada ka teisi kiskjaid nagu tiiger, lõvi ja panter, hobusest aga sebra või isegi kaelkirjak. Samasuguse arengutee peaks läbi tegema ka inimfiguuri kujutamise tundmaõppimine.

Vastavalt sellele, millises kompositsiooni- või konstrueerimisõpetuse alaliigis nüüd teatud figuuri vajame, valime tema kujutamise või kujundamise jaoks sobiva tehnika ja materjali.

Me ei tohi unustada seda, et käsitletavas eas olevale

lapsel on omasem teda ümbritseva edasiandmine kujutluse kui mälu salvestatud kogemuse järgi. Seepärast, figuuride kujudamisel, ei tohi õpetaja lapselt ülemääraselt nõuda proportsioonide, natuuripärast õigsust, vaid kõigepealt kujutamise objekti isikupärast iseloomustamisoskust ning selle edasiandmise fantaasiat ja lapse omapoolset suhtumist.

Kujutamiseõpetus on tihedalt seotud temaatilise kompositsiooniga, mis võimaldab ideoloogiliste algmõistete tutvustamist lastele kõige paremini siis, kui nende tööd valmivad emotsionaalsel tasandil. Selleks aga peab kujutamiseõpetus sisaldama võimalikult palju väljendusobjekte.

Ka loodus- ja tehisevorme püüavad lapsed edasi anda võimalikult tõepäraselt vastavalt oma arengutasemele ja eeldustele.

Töö toimub ka siin peamiselt kujutluse järgi. Ettekujutuse parandamiseks vaatlevad lapsed eset, kirjeldavad tema üksikosi ja nende omavahelisi seoseid.

Näiteks tamme või kuusepuu, õuna- ja pirnipuu kujutamisel vaadeldakse nende tüve hargnemist oksteks, lehtede ja viljade kinnitumist, okste ja viljade iseloomulikku rühmitumist jne. Vaatluse ja kirjelduse tulemusena tuleb taotleda seda, et iga õpilane leiaks võimalikult iseseisvalt vastavat looduse vormi karakteriseeriva silueti.

Nii kujuneb igal õpilasel esialgu omamoodi skeem teatud objekti kujutamiseks, mida ei tohi ühenäoliseks muuta õpetaja poolt ettenähtud skeemkujutis. Alles III ja IV klassis hakkavad nendest skemaatilistest joonistest välja kujunema skitseerivad joonised, mis arenevad V klassist alates juba iseseis-

vateks kujutamisõpetuslikeks ülesanneteks. Tuleb meeles pidada seda, et õpilase esmaseks ülesandeks siin pole mitte niivõrd tegelikkuse jäljendamine, kuivõrd oma suhtumise andmine tegelikkusesse.

Käesolevas vanuseastmes tuleb tehisevormide kujutamisel eriti hinnata lapse kujundlikku fantaasiat, mis viib ta tööstus- ja kujunduskunsti (disaini) lähete tunnetamisele. Seega näiteks vaatleme ja kirjeldame sõidu- ja veoauto kujutamise eel küll mootori, inimeste kabiini ja rataste asetust, nende omavahelist se^gst; kujutamisel aga hindame kõigepealt lapse võimet anda edasi võimalikult erineva väliskujuga autosid, mitte aga ühesugust auto skemaatilist tingmärki. Siit kasvabki välja kujutamisõpetuse ja kujundamisõpetuse (resp. kompositsiooni- ja konstrueerimisõpetus) seos.

Õpilaste ~~käevõrk~~ käeosavuse ja silmamõõdu koostööd, nn. sensomotoorset koordineerimist, arendavad käe- ja silmaharjutused. Neid tehakse 3-10 minuti vältel tunni algul või keskel vastavalt õppe- ja tööülesande iseloomule. Soovitav on kasutada selleks vastavat joonistamisvihikut või pakkimispaberi lehti, mida hoitakse pappkaante vahel. Siia tehakse peale käe- ja silmaharjutuste ka kompositsiooni- ja konstrueerimisõpetuse kavandeid ja alates III klassist ka skitseeritavaid jooniseid.

I ja II klassis on soovitav teha käe- ja silmaharjutusi peamiselt pintsli ja kattevärviga (gussš, tempera), püüdes kõigepealt tunda õppida pinstli ja värvi käsita^{se}mise iseloomu. Nii teeme harjutusi pintsli vajutusjälgede valmistamisest kuni ühest

otsast ahenevate sirgtõmmeteni ja mitmesuguste siluettide edasiandmiseni ning faktuuriharjutusteni. Võib teha ka harjutusi, milleks kasutame viltpliiatseid, kriite ja pehmeid musti grafiitpliiatseid. Võimaluse piires tuleks teha harjutusi ka akvarellipintsliga, kasutades siin peale kattevärvi ka vesivärve ja tussi.

2. Kompositsiooniõpetus

=====

Algklasside õpilastele huvitavaks ja mitmekesiseid kasvatuslikke võimalusi pakkuvaks alaks on temaatilised tööd. Neid on võimalik teostada voolimise, paberirebimise ja kleepetööde, maalimistööde (näit. kattevärviga toonpaberil) ja joonegraafika (viltpliiatsi, riibitud joone tööd jne.) ning paljundusgraafika (papitükk, linoollõige jm.) väljendusvõimalustele tuginedes.

Arvestades käesoleva programmi suunitlust, mis peab olema jõukohane ja huvipakkuv erinevate kalduvustega õpilastele, ongi temaatilise kompositsiooni ülesandeks välja selgitada laste kujutava loomingu võimeid ja leida nende edasiarendamiseks kõige sobivam tee. Selleks tuleb:

a) vahelduvalt välja pakkuda erineva iseloomuga temaatilise kompositsiooni ülesandeid, mitte ainult sisust, vaid ka väljenduslaadidest lähtudes (maalimine, kujutamine joonega);

b) teha kindlaks lapse temperamenditüübile kõige vastuvõetavam väljenduslaad (võimalikult III õppeaasta alguseks);

c) rakendada võimaluste piires lapse eeldustest lähtuvat diferentseeritud õpetamist rühmiti. Näit. anda maali alal andekamatele lastele rohkem maalimisülesandeid jne. (alates peamiselt III klassist);

d) kujutava loomingu alal vähem võimekamatele lastele anda võimaluse piires kompositsiooniülesandeid kollektiivseks lahendamiseks. Näit. neli õpilast teevad sama hulga kompositsiooniülesandeid, millest valitakse välja parim ühiseks teostamiseks (alates III klassist).

Juhul, kui iga õpilane lahendab ülesande omaette, osutuvad temaatiliste tööde sobivamaiks väljenduslaadideks maalimine ja jooneülesanded. Teatavasti tahavad lapsed käsitlevas vanuseastmes võimalikult kiiresti kompositsiooni lõpptulemuseni jõuda. Seega ei tohi nimetatud ülesandeid pikemale kui ühele või kahele "seansile" planeerida (eriti I ja II klassis). Nii on soovitatav jaotada olemasolevaid 3 nädalatundi kahele korrale nädalas: ühel korral 1 tund ja teisel 2 koolitundi järjest.

I ja II klassi maalialastes kompositsioonides, mida teostame kattevärviga (guasš, tempera) toonpaberil (ka pakkepaber, tapeedi teine külg) ja mitte väiksemal formaadil kui nr. 12 (297 x 420 mm), esineb võib-olla kõige enam probleeme, mis vajavad lahendamist ja oskuslikku suunamist.

Õpetaja peab siin kõigepealt arvestama vastavas eas oleva lapse psüühika omapära, kuna selles vanuses õpilase kujutav looming kaldub enamasti tegelikkuse peegeldamisele *oma kujutluse järgi*

See on algelise kujutamisoskuse tasandil olev ning valdavalt väljenduslikkust taotlev ja dekoratiivsusele kalduv emotsionaalne looming. Seda võiks käsitleda kui intuitiivselt väljakujunevat naiivrealistlikku väljendusviisi.

Ühenduses vanuselise küpsemise ja teadusalaste õppeainete mõjuga võib lapse mõistuspärane tegelikkuse tunnetus juba III klassis saavutada piiri, mis kutsub esile tugeva enesekriitilise suhtumise oma kujutavasse tegevusse. Siin seisabki laps nagu kunsti-tunnetamise teelahkmel. Tema looming võib kalduda kuiva ja üksluisesse asjaarmastajalikku naturalismi, kui õpetaja seda puhtuse, korre ja täpsuse mitteoskusliku nõudmisega soodustab ja kunstiloomingu olemust ise õigesti ei mõista. Oma dilettantliku loomelaadi küündimatust aga hakkab laps aasta-aastalt ikka enam tajuma ja siit võib välja kasvada huvi lakkamine taolise tegevuse vastu üldse ja kujutava kunsti olemuse väärilti mõistmine. Taolise kriisi väkitamiseks tuleb juhendajal leida mitmesuguseid teid lapse loomemotivatsioonini võimendamiseks vastavalt tema kalduvustele ja kujundada nii viisi omanäolist loominguulist isiksust. Kujutava loovuse väljenduslikkuse, dekoratiivsuse ja teiste kaasaja kunstikeele lihtsamate töövõtete oskuslik kohandamine sellel eesmärgil ongi käsitletava õppeaine kasvatuslikke põhieesmärke. Selle kaudu saabki kõige paremini kujundada lapse eetilisi ja esteetilisi arusaamu ning maailmavaatelisi algmõisteid.

Laste temaatiliste tööde loomeprotsess, mis võib sisaldada ka ühiskondlik-ajalooliste nähtuste lahtimõtestamist, peaks vastama kunstniku loomingulise töö meetodile, mis on kohandatud õpilase eale ja võimetele.

Õpetaja poolt I - III klassini antavaid teemasid võib liigitada oma põhiolemuselt järgmiselt:

a) vaba teema - õpilane valib teema täiesti iseseisvalt ilma õpetaja sekkumiseta;

b) valikteema - õpilased teevad ettepanekuid selle kohta, milliseid teemade ringe nad soovivad käsitleda. Sellest lähtuvalt valib õpetaja ülesanded;

c) õpetaja poolt antud teema - selle piires valib iga õpilane endale sobiva süžee;

d) õpetaja esitatud valmissüžee - õpilasele jääb selle tõlgendamisvabadus.

Nii võivad teemade lahendused oma iseloomult meenutada meile tahvelmaali või raamatuillustratsioone.

Oma sisult käsitlevad teemad sageli laste elamusi kodus ja väljaspool seda: sünnipäev, naistepäev, õppekäik, maipühad jne. I ja II klassi õpilastele on südamelähedased lastekirjanduse (eriti muinasjutu) teemad ning nukuteatri, kino ja televisiooni lastesaadetest saadud teemade interpreteerimine. Ka niisugused teemad, nagu "puhub tuul", "Oli ilus päikeseline ilm", "Sadas vihma" jt. võivad anda väga eriilmelisi ja huvitavaid lahendusi. III klassis annavad häid võimalusi teemad: "Oktoobrilapsed võistlustel", "Minust saab pioneeri", "Isa tööpõst", "Ema elukutse", "Kooliteel" jne.

Dekoratiivsete tööde kompositsiooni all mõeldakse peamiselt uute dekoratiivsete vormide loomist, tarbeeseme otstarbekohasuse ja ilu mõiste seose selgitamist ning ka vormile ja selle

funktsioonile vastavate kaunistamisviiside tutvustamist lähtuvalt kaasaegsetest ja traditsioonilistest printsiipidest. See tegevus peab viima lapse tänapäeva tarbe- ja tööstusliku kujunduskunsti rahvakunsti ja kunstikäsitöö olemuse tunnetamise lähetele.

Nii võib dekoratiivseid ülesandeid oma olemuse järgi jagada:

a) tarbe- ja tööstusliku kujunduskunsti alged - uute vormide loomine, tasapinnalised rütmiharjutused ja struktuuri-kombinatorika;

b) etnograafilise kunsti ja kunstikäsitöö olemust ja ülesehitust tutvustavad harjutused.

Nii võib esimeste klasside voolimistöös anda harjutus mingi meeldiva vormi loomiseks. Seejärel aga tuletada meelde mingisugust tarbeeset, analüüsida tema funktsioone ning seejärel püüda leida talle otstarbekohane ja lapse meelest ilus kuju. Näiteks võib anda ülesande, kus iga laps püüab leida autole või triikrauale võimalikult meeldiva vormi, mis aga vastaks ka võimalikult kujundatava eseme otstarbele. Tööde valikul peab õpetaja arvestama muidugi seda, et niisuguste ülesannete iseloom ei muutuks lastele igavaks kordamiseks teistes tegevusliikides tehtud harjutustega võrreldes.

Ka esimesi pintslijälje harjutusi, kus õpime tundma lihtsamaid tüüpilisi vorme, võib siduda lapse jaoks konkreetse töökavandiga. Näiteks lõikame värvilisest paberist välja nukk-kleidi, põlle või rätiku kujutise ning kaunistame selle pintslijälgedega (güß, tempera). Mõnel näidisel võivad pintslijäljed olla ühesuurused, ühesuguste vahedega, kulgeda piki kaunistatava

eseme äärt ja olla jälje piklikku kuju arvestades risti paberi serva suhtes. Edasi võib neid pintslijälgi mitmeti grupeerida, tutvustades lapsele niiviisi lihtsamaid tasapinnalise rütmi põhimõtteid ning lahendades ülesandeid nii riba - kui piiramata pinna kaunistusena.

Väga lihtne on tutvustada lastele tasapinnalise sümmeetria põhimõtet. Võtame näitena joonistamis-paberi ja murrame selle teatud telge mööda kokku. Ühele paberi poolele teeme guasi või akvarelliga mingisuguse kujutise, mille peale murrame teise paberi poole. Nii saame sinna oma joonise peegelpildi.

Rütmi tundmaõppimise eelharjutuste materjalina võime kasutada näiteks nõõpe, naelu, jne.

Et anda lastele algelisi arusaamu rütmist ruumis ja ruumisümmeetriast, teeme ülesandeid struktuurikombinatoorika vallast. Tegelikult on meie lapsed nende küsimustega teatud määral kokku puutunud juba koolieelsetes lasteasutustes: mängud klotsidega, karpidega, jne. Koolis tuleks ainult taolisi mängu kujunduselementidega enam sihipärastada. Näiteks valmistame savist või võimaluse korral kipsist ühe või kahe erineva vormiga lihtsaid kujundeid, millest püüame moodustada võimalikult huvitavaid rütmilahendeid. Taolisi kombinatsioone saab kujunduselementide rühmitamise ja ümberasetamisega mitmeti varieerida. Õnnestunuma nendest aga kinnitame sobivale alusele.

Pehmest materjalist sümmeetriliste kujunduselementide juures pole raske tutvustada ka ruumisümmeetria põhimõtet, näiteks vastava ristlõike tegemise harjutustega.

Kasvatamaks huvi ja armastust metalli dekoratiivse kujundamise vastu, võib näitena soovitada pehmet plekki, mida kasutatakse marmelaadituubide valmistamisel, eesmärgiga seda lihtsa vajutamisevõttega (resp. kohrutamine) kaunistada. Kui aga osutub võimalikuks algklassi tundi läbi viia metallitöökojas, võiks teha siin väikse dekoratiivse töö tõelises kohrutustehnikas konserviplekist ning teha selle valmistamise eel ka kompositsiooni-kavandeid (III klass).

Mõnevõrra analoogilisi võimalusi pakub ka pehme puidu voolimine. Näiteks võivad lapsed suvel koguda sobivaid männikoore tükke, millest valmistatavad dekoratiivsed figuurikesed, laevanudelid jm. on lastele alati palju loomerõõmu valmistanud.

Tasapinnalise dekoratiivse rütmi põhimõtte kinnistamiseks ja rahvakunsti geomeetrilise ornamendi tutvustamiseks võib alates I klassi 2.poolaastast ja eriti III klassis anda näiteks tekstiilialaseid ülesandeid, kus esineb meie etnograafilise kunsti kujundusosade matkimist ja mille põhieesmärgiks on tekstiili kaunistamise traditsiooniliste töövõtete järkjärguline süstemaatiline ja täpne tundmaõppimine.

Lihtsatest elementidest valmistatavⁱad rütmiharjutusi võib koostada loendamatul hulgal, arvestades mitmesuguseid kujundusmaterjale, tehnikaid ning konstruktsioone. Siin kätkebki käsitledava õppeaine eripära, milles on raske piiritleda seda, kus algab näiteks dekoratiivse kompositsiooni õpetus ja lõpeb konstrueerimine, mis kuulub materjalide tundmaõppimise alla ja kus on kõige olulisemaks töövõtete omandamine. Tegelikult on taoline õppeprotsess terviklik ja käsitledavad alajaotused antud

programmis vaid selleks, et pöörata õpetaja tähelepanu olulisematele tööloikudele, mis mõnikord kipuvad ununema ning pole omavahel metoodiliselt otstarbekalt seotud.

Seega toome näiteid ^urõtmiharjutuste kohta veel mitmete allpool kirjeldatavate programmi alaliikide juures.

Värvuseõpetus on temaatiliste ja dekoratiivsete tööde kompositsiooni ning arhitektuuri ja tööstusliku kujunduskunsti ülesannete põhialuseid. Värvide oskuslik kasutamine on visuaalse esteetilise tunnetamise ja selle võimendamise olulisim tegur.

Värvuste mitmesuguste iseloomujoonte tundmaõppimine toimub süsteemipäraselt ja lähtuvalt järgnevatest vaatepunktidest:

a) teoreetiline akromaatiliste ja kromaatiliste värvuste omadustega tutvumine ning saadud põhimõtete kinnistamine praktiliste harjutustega;

b) lapse intuiitiivset värvustaju arvestavate ülesannete teostamine ja isikupärase värvusetunnetuse kujunemise soodustamine.

Nii algab taoline õppus I klassis värvi kui materjali (guass, tempera) paberil kasutamise võimaluste tundmaõppimisest. Küllasvärvuliseliste värvide järkjärguline segamine valge või mustaga (resp. tumepruun) ja nii saadavate heledate ja tumedate varjundite kasutamise oskus annab lapsele juba varakult võimaluse oma maalialaste kalduvuste näitamiseks. Õpetaja esialgseks põhiülesandeks on siin laste ergutamine ja selle jälgimine, et värvusvarjundite segamine ei muutuks siin liialdatud eesmärgiks omaette., vaid lapse emotsiooni, elamuse või suhtumise väljendusvahendiks. Seega on soovitatav, et lapse värvide komplekt sisaldaks esialgu rohkem erinevaid küllasvärve. Värvide segamine uute toonide saa-

miseks võiks tulla kasutamisele alles I klassi 2.poolaastal või hoopis II klassis.

III klassis tuleb lahendamiseks anda juba mõningaid ülesandeid, kus kasutatavate värvide arv on piiratud, selleks et pöörata laste tähelepanu heletumeduse kontrasti kasutamise võimalustele. Näiteks lahendame muinasjutulinna motiivi ainult punase, musta ja valge värvi omavahelise segamise võimalusi arvestades. Nii võime tegelikult kasutada siin peale mingi punase küllasvärvuse veel tema heledamaid ja tumedamaid varjundeid ning akromaatilisi värvusi - valge, hallid, must.

Värvuste kooskõlade ja rütmi harjutusi on soovitatav teha ka värviliste paberitükkidega (toonpaber ja makulatuur, värvitud paber). Näiteks võib antud värvilisel (ka akromaatilisel) taustpaberil liigutada mitmesuguse kuju ja värvusega paberitükke (esialgu mitte üle 3-5 eri värvuse korraga), neid rühmitada ja osaliselt üksteisega katta. Eesmärgiks olgu mingisuguse tasakaalu saavutamine. Õpetaja juhendav tegevus olgu siinjuures võimalikult individuaalne, võimalikult eriilmelisi lahendusi soodustav.

Taoliste harjutuste puhul (I-III klassini) võib värviliste paberitükkide kuju olla eri ülesannetes ^{4e}isuguse loomuga: väljarebitud servad ja suvaline üldkuju, kääride abil väljalõigatud täisnurksed geomeetrilised kujundid jm. Ülesande lapsepärasemaks muutmiseks võib neid värvilisi paberitükke siduda konkreetsete objektide kujutamisega. Näiteks rebitud servaga paberi puhul võib anda ülesanded teemal: muinasjutu liblikas, dekoratiivne kala, ime-

lind, fantaasialilled jne. täisnurkse geomeetrilise kujuga
käärilõiked: minu nukutuba, muinasjutu linn (päikeselise ja
vihmase ilmaga, öösel) jm.

Värvuseõpetuse ülesandeid saab edukalt lahendada ka õli-
ja pastellkriitidega. Mida enam erinevaid värvustoone ja -varjun-
deid nende komplektid sisaldavad, seda paremaid võimalusi nad
pakuvad.

Olgugi, et viltpliiatsite kasutamise võimalused on sel
alal piiramatud, võib soovitada siin kõigepealt suuremaid ja
spetsiaalse tindiga ("Raduga") täidetavaid pliiatseid. Samuti
võib soovitada erivärvuseliste täitetintide omavahelist segamist,
saamaks niiviisi olemasolevatest enam värvustoone ja varjundeid.

Akvarellitehnika kasutamisel värvuseõpetuslikes ülesanne-
tes peab arvestama seda, et heledusastmete saamiseks teatud
värvustoonist kasutame siin vett, tumedamate varjundite segami-
seks aga musta või tumepruuni värvi, kusjuures katame paberi ka
kõige tumedama värvusvarjundi saamiseks nii, et akvarellipaberi
krobeline pind kaetud kohast läbi paistaks.

Teoreetilised värvuseõpetuslikud ülesanded peavad olema
valitud nii, et nad oleksid lastele hästi arusaadavad, ei koormaks
nende mälu liigse informatsiooniga ja aitaksid õpilase loomulikku
värvuste vaistu paremini välja arendada. Isikliku värvuste maitse
ühekülgne ja oskamatu pealesurumine õpetaja poolt võib selles
eas olevate laste edaspidisele arengule pidurdavalt mõjuda ja muuta
kogu klassikollektiivi ühenäoliseks õpetaja järeleaimajaks.

Koolid, kus viiakse esimestes klassides
läbi ühendatud töö- ja kunstõpetus.

Linn või
rajoon

Kool

Õpetaja:

1. Tallinn	8. H. Lesk.	6. Rätsep
2. Tallinn	Maardu Lesk.	M. Talving
3. Pärnu linn	Pärnu I Lesk.	E. Koka
4. Pärnu linn	Pärnu VI Lesk.	U. Koka
5. Tartu linn	Tartu X Lesk.	M. Ojaveer
6. Kaapsalu	2. Anuküla 8-kl. kool	1. L. Lauram
7. Harju	3. Nissi 8-kl. kool	2. H. Põlppus
8. Harju	4. Saue 8-kl. kool	3. H. Spuhl
9. Harju	1. Kaapsalu I Lesk.	4. A. Lallion
10. Hiiumaa	Häina 8-kl. kool	H. Sakkeus
11. Jõgeva raj.	Põltsamaa Lesk.	M. Aarma
12. Jõgeva raj.	Saduküla 8-kl. kool	H. Päll
13. Lõunisepe	Arde 8-kl. kool	J. Narmetalu
14. Pärnu linn	Pärnu I Lesk.	R. Võre
15. Valga	Valga I 8-kl. kool	T. Lary
16. Viljandi raj.	Sudre-Jaani Lesk.	A. Sõvi
17. Võru raj.	Narsteltina Lesk.	M. Kala
18. Pärnu raj.	Kilingi-Nõmme Lk.	A. Suss
19. Pärnu raj.	Vändra Lk.	O. Kõrsel

Latskoolid on nimetatud haridusministri
käskkirjaga nr. 142, 17. sept. 1941.a.